

Postavne stvari.

Razglasilo c. k. deželne vlade

o naznanilih dolžnosti pri nastanku kozjih garij.

Visoko c. k. ministerstvo notranjih oprav je z razpisom od 21. avgusta t. l. št. 10.987, dogovorno z visokim c. kr. poljedelskim, trgovinskim in pravosodnim ministerstvom ukazalo, da je gospodar z garjami okuženih kóz dolžan, to bolezen gospóski ravno tako naznaniti, kakor ovčje garje. — To se splošno daje na znanje s to opomnjo, da so bolezenska znamenja pri kozah, ki so z garjami okužene, popolno enaka ovčjim garjam.

Versko-národne stvari.

Slavnostni govor.

Govoril Ivan Lavrenčič pri „Ciril-Metodijevi svečanosti“ v čitalnici vipavski 8. septembra t. l.

(Konec.)

In tako sta rešila brata solunska pradede naše narodnega pogina in položila temelj k daljnemu življenju, ki se bode razcvitalo, če bomo hodili sinovi in hčere naroda po nju potu. Po nju potu pa hodimo in bomo hodili, če se držimo načel in naukov apostolov svojih. Kaj pa sta nas učila in kaj nas še sedaj učita sv. brata?

Prvič molita nas, slavna gospóda, da se držimo v delovanju svojem bodi-si v življenju političnem ali slovestvenem le pozitivnih načel — večnih resnic, ne pa sivih teorij posameznikov; z drugo besedo, da zidamo vsa svoja početja na podlago krščanstva, kajti le ono je vir časne in večne sreče in trdnjava duševnega in telesnega blagostanja. Da je to istina, uči nas zgodovina vseh vekov. Poglejmo le najnovejšo zgodovino severnih in južnih evropskih narodov in videli bomo, da umira domače in državno društvo, ako zapusti studenec, ki teka uže toliko stoletij in sledi le sklepom dvomljivega in jako omejenega človeškega duha. Rad bi spregovoril o društvenem življenji Nemčije, Francije in Italije, ali tù ni kraj za to.

Drugi zlati nauk pa, ki ga skušata sveta brata vcepiti v srca naša, je: da smo v delovanji za domovino neustrašljivi in stanovitni. Neustrašljivo prenašati moramo vse tuge in težave in neustrašljivo bojevati se moramo sè sovragi domovine, tako, kakor sta se bojevala velikana naša. In če tega ne storimo, nismo vredni apostolov Cirila in Metodija, in mi nismo prijatelji niti vere prave niti domovine, marveč mi smo njeni sovražniki — izdajice. A to še ne zadostuje, da smo neustrašljivi; biti moramo tudi stanovitni, to je, če se jedenkrat ne steče nam po volji, poskušati moramo drugič, tretjič, dokler ne dosežemo svojega namena. In če nam bi pešale moči, nikar se ne vstrašimo, vsaj imamo očeta, presvitlega cesarja Fran Josipa, pravičnega vsem narodom!

Slednjič prosita nas brata solunska, slavna gospóda! da damo slovo boleznim, ki tare uže od nekdanj slovanski svet — to je, da damo slovo neslogi, ki ne kraljuje le obče v Slovanih, marveč, ki skuša uže okužiti tù pa tam domače tabore jednega in istega rodú slovanskega. Zato čujmo nju glas in ne krušimo se dalje, kajti „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur“, to je, sloga zida male reči, a nesloga podira velikanske. Ali še več, če smo nesložni, dovesti nas zamore nesloga do narodne smrti in mi ne hvaležni sinovi in hčere naroda bi potem pokopali slavna

dela prednikov svojih. Zato bratje na noge! Če nismo složni, složimo se in delujmo skupno, in namen naš bode povsod: „Vse za srečo domovine“.

In še le potem, če bomo delovali tako in poslušali glas največjih dobrotnikov svojih, napredovala bode pravična reč slovanska in domovina naša bode živela, rastla in cvetla. Da bi pa v istini cvetela, pomози Bog in sveta brata Ciril in Metodij!

Jezikoslovne stvari.

Prešeren.

Etimologična preiskava.

Spisal Dav. Trstenjak.

Čestiti gosp. P. Stanislav Škrabec meni, da v slovenščini ni znana korenika: šer, iz katere ste besedi: pre-šer-en in pre-šer-n-ost (glej „Kres“ str. 523).

Jaz bom poskusil prvotni pomen teh besedi razložiti.

Ako se ne motim, ker Trubarja nimam pri rokah, je Trubar latinski besedi: scurrilis, scurrilitas, poslovenil s prešeren, prešernost.

Po Ficku (549) so latinske besede: scurra, Possenreisser, scurrilis, leichtfertig, ausgelassen, schamlos, iz korenike: scur, ki se vjema z grškim: σκαρ, σκίρω, sich schwingen, herumdrehen, hüpfen, springen; torej poznamenovanje po gestikulacijah, — skokih, mahanje z rokama, okolobračanje, tako da scurrilitas označuje „nedostojno obnašanje, kretanje in gibanje“.

Grški tekst ima za scurrilitas besedo: ἐντραπείλια, iz korenike: τρεπ, circumagere, vertere, rotare, gyrare, drehen, sich winden, im Kreise sich bewegen, τροπελίζω, vertere, sich drehen, τροπελος, leicht beweglich, leicht veränderlich, ἐντροπείλια, leichte Beweglichkeit.

Čuvstveni pojmi toraj v obeh besedah izražajo „vrtenje, gibanje, živo kretanje“, in iz teh so se izobrazili metaforični: „smešen, lahkomišeln, nesramnošalen“ itd.

Enaki nazori vladajo pri besedah: „prešeren, prešernost“.

Sostavljeni ste ti besedi iz partikule: pre, iz korenike: šar, šer.

Glagol iz te korenike nahajamo v slovenščini šariti, herumschiessen, herumspringen, šer-k-ati, springen, herumrennen (vom Vieh auf der Weide (Janežič „Slovar“ s. v.). V češčini nahajam: šar, das Krummgehen, Hinken, dolenjeluž. šer-iš, schnell vorbeigehen.

Tudi duh nemškega jezika je iz pojmov „skakanja, vrtenja, mahanja“, stvarjal poznamenovanja za „ludosti, gluposti, norije, šale“, na priliko: „Scherz, scherzen“, šaliti se, srednjevisokonemški „schörzen, salire“, „sich schwingen, hüpfen, springen“ (Kuhn „Zeitsch.“ XX. 164.), Schwank, Posse, Narrethei, — srednje-nemški swanc, jactatio, das Schwingen, — staronemški suingo, „einen Schwank anthun“, sorodno sanskr. svandž, moveri.

Ker je prešernost združena z draženjem, nahajamo v dolnji lužičk. srbšč. „šar-iš“, „reiten, necken, Jemanden einen Possen spielen“, toraj uže v metaforičnem pomenu.

S koreniko: šar-šer je sorodno gršk. σαρ-εῖω, „ich schwanke, schwinde mich“, latinsko salum „Bewegung der Wellen, Wellenschwingung“, sal-io „hüpfe, springe“, in jaz menim, da so besede: šala, šaliti se, iz ednoiste korenike: šar, po spremembi glasnika r^a v l, rusko šalit, „muthwillige Streiche machen“, šalost, Muthwille.

Ker sem prepričan, da prvotni pomen korenike šar poznamlja „circumagere, vertere, rotare, gyrare, salire, vrteti se, okolobračati, vijati se“, zato mislim, da se tudi starobolgarsko šareti, varium esse, srbsko šara, das Bunte, slovensko šara, verschiedenes Zeug, ima iz te korenike izvajati, analogično latinskemu varius, bunt, iz korenike: var, unter einander drehen, krümmen, in starobolgarsko šara, color, označuje izvirno z barvo pisane vijuge.

Prvotni pomen korenike šar se je še ohranil v slovenski besedi šara, spectrum, Gespenst, v česki pre-šer-a, strašilo, Gespenst, in sicer po istem nazoru, kakor slovenski po-šast, Gespenst, iz korenike šbld, hoditi, torej bitje, ki pohaja, herumgeht. Šara, Gespenst je toraj bitje, ki šari, herumschiesst, herum-springt, in ker šara dela strah, nahajamo v gorenje-luž. srbščini šer-ic, strašiti.

Šaren, šeren, prešeren torej izvirno pomenja springend, hüpfend, herumschiessend, sich herumdrehend, in v metaforičnem pomenu: „leichtfertig, muthwillig, ausgelassen“.

Narodne stvari.

Stefan Modrinjak in pa Središče, rojstni kraj njegov.

Prihodnjo nedeljo bodo bratje naši na slovenskem Štajarskem slovesno obhajali spomin na L. Modrinjaka.

Umestno utegne biti, da pri tej priliki zapišemo v naš list, kako se je Stanko Vraz v slavnih svojih pesmih „Gusle i Tambura“ med družimi svojimi sovrstniki spominjal neumrlega Modrinjaka, kakor reprezentanta ideje slovanstva na slovenskem Štajerji, ki je v svoji dobi bil prvi pesnik slovenske panonske veje, kakor sta bila na grani korotanski Vodnik in Jarnik. Rodil se je, kakor Vraz piše, v Dravskem Središču (Polstrau), učil gimnazijalne šole v Varaždini, a modroslovje in bogoslovje v Gradci. Ljudje, kateri so ga poznali, hvalijo ga kakor človeka učenega in poštenega. Župljani njegovi spominjajo se ga še dandanes kakor svojega dobrotnika. Proti koncu svojih let ni bil zaradi stvari, katero je Modrinjak vse življenje iskreno zastopal, priljubljen svojim načelnikom, katerim njega svobodni um ni bil po godu. Umrli je po jeseni leta 1827. pri sv. Miklavžu (v Ljutomerskih goricah) kakor ondotni župnik. Ko se začuje glas v mesto (Ormož?), da je Modrinjak umrl, poslali so odmah človeka pisarja (kakor veli zakon), da popiše vse stvari, zapuščene po njem. Ko ta človek (zval se je M-rič) pride tudi do pisarnice njegove tu vse, kar slovenskega zapazi, raztrga in vrže na dvorišče med smeti. In tako je bila večina Modrinjakovih del uničena. Ako bi bil pisar ta po naključju kake druge narodnosti, gotovo bi se bilo blagó to uničenja otelo, kajti težko bi bil tako besno postopal, kakor je postopal oni M-rič. Na veliko srečo je bil pred tem barbarskim gospodarstvom po omari otel njegov stričnik Lovro Modrinjak knjižico pesmi svojega strica. In to je vse, kar je ostalo od Modrinjakove vile. Jaz sem te stvari prepisal za se, in mislim, da je to samo čisto zlato, pravi kinč poezije slavjanske. Iz njih veje pravi čisti duh slavjanski z domorodnimi glasi, misli so vzvišene, izložene s sijajnimi obrazi zdrave fantazije. Najboljše njegove pesmi, kar jih imam, morejo se zvati: „Golob“, „Lev bolan“, „Boginji modrici“ in „Amico Zvetkoni“. — Ako koga kdaj želja obide, znati, kakošne postave in kakošnega lica je bil Modrinjak, tedaj more njegovo dobro zadeto sliko videti v Sre-

dišči pri njegovem stričniku, Lovro Modrinjaku. — Tako Stanko Vraz.

Naj tem črticam dodamo še nekoliko zgodovinskih vrstic o Središču, rojstnem kraju Modrinjakovem.

Središče (Polstrau) je po neki pripovedki baje dobilo svoje ime od grada, ki je stal na griču (gomili), ležečem na južni strani od trga. Tu je baje stala tudi cerkev sv. Jerneja. To pripovedko potrjuje kamenje in podzemeljsko zidovje, katero se je na mestu tega starega grada dobivalo. Tudi se prostor, na katerem je stara cerkev stala, še dandanes „cerkvišče“ imenuje, in je uže veliko let župniška njiva. Kdaj so to cerkev zaradi nevarnosti pred deročo Dravo podrli in iz stare podrtine sezidali sedanjo cerkev sv. Duha, to se ne vé; toda stara gotična stavba in gotično lepoticje te cerkve kaže, da je tudi ona jako stara.

Kdaj je bila tu fara ustanovljena, se ne dá določiti, gotovo pa še pred l. 1617. To se sodi iz pogodbenega pisma od l. 1674. med nemškim redom in solnograškim škofom, kajti v tem pismu se omenja tudi gledé središke fare, naj o nekaterih točkah ostane pogodba od leta 1617. A jako verjetno je, da ste bili fari v Središču in pri sv. Miklavžu uže leta 1495. ustanovljeni. Jakob Sekely je omenjeno leto ustanovil frančiškanski samostan za pomoč bližnjim slovenskim faram, tedaj za Središče in sv. Miklavž. Iz župniških zapisnikov se pa ne more o zgodovini ničesa izvedeti, kajti l. 1704. so bili Kruci župniški hram čisto oropali in leta 1778. je bilo pa leseno župnikovo stanovanje do tal pogorelo, torej so bila tudi vsa stara pisma uničena. — Med župniki je trpel Jernej Wenger napad silnih Krucev, katerim so se bili pridružili tudi Središčanci, menda v to prisiljeni. Vzeli so mu bili 300 korcev žita, 7 šartin vina in mnogo gospodarskega orodja. On sam je bil ubežal in si tako komaj življenje rešil. Njegov naslednik Kašpar Adlešič je bil leta 1713. sezidal še zdaj obstoječi veliki oltar.

Cerkev žalostne matere božje v trgu je stala uže leta 1723.; kdaj se je pa sezidala, o tem se ne najde nič zapisanega.

Kakor nekatera še starejša pisma pripovedujejo, je bila l. 1709. v teh krajih jako slaba letina, l. 1714. pa velika lakota.

Znamenito je to, da v bližnji vasi, v Šalovcih še sedaj kažejo mesto, kjer je bila copernica, imenovana „Deutscherin“, sežgana.

J. L.

Slovensko slovstvo.

* Slovensko berilo za 8. gimnazijski razred. Izdal dr. Fr. Miklošič. Druga nekoliko predelana izdaja, vredil J. Navratil. Na Dunaju. Založil Karol Graeser 1881. (Cena 72 kr.)

Tako se glasi naslov novi izdaji „Slov. berila“ za 8. gimnazijski razred, katero je po dogovoru z dr. Miklošičem vredil gosp. J. Navratil in jo je odobrilo c. k. naučno ministerstvo. V očigled dveh takih možakov prepuščamo nadrobneje kritiko dotičnim učiteljem slovensčine na naših gimnazijah, v prvi vrsti poklicanim sodnikom, in povzamemo iz „predgovora“ k tej novi berilovi izdaji sledeče vrstice, katere je napisal velečenjeni naš pisatelj gosp. Navratil: „Da bi se nahajalo v tej izdaji več berila na izbor, ter knjiga bolj ugajala gg. učiteljem in učencem, okrajšal sem ali pa izpustil nekoliko starših in novejših prevodov, pa tudi izvirnih spisov (če je bilo čijih mimo drugih preveč), ter vse to nadomestil z drugimi izvirnimi spiski, ne hoté množiti prevodov. Če se ni moglo ugoditi vsem željam, po-